

Wojciech J. Cynarski, Artur Litwiniuk

Słownik pojęć teorii dalekowschodnich sztuk walki : część II

Idō - Ruch dla Kultury : rocznik naukowy : [filozofia, nauka, tradycje wschodu, kultura, zdrowie, edukacja] 3, 125-129

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Para badaczy: dr Cynarski i dr Litwiniuk przedstawia słowniczek podstawowych pojęć teorii dalekowschodnich sztuk walki, uzupełniony wprowadzeniem w najczęściej spotykane problemy i błędy pojawiające się przy transpozycji lub cytowaniu pojęć pochodzenia np. japońskiego.

Prof. Zbigniew Czajkowski (AWF Katowice), znakomity jednocześnie mistrz szermierki i pióra (piszący także w kilku językach) ocenił niniejsze opracowanie bardzo pozytywnie. W recenzji napisał m. in. że „Według Konfucjusza, umiejętność nadania właściwej nazwy rzeczom stanowi pierwszy krok do mądrości (...) dokładne nazewnictwo ułatwia nie tylko porozumienie się (wnioski, polecenia, uwagi etc.), ale w praktyce umożliwia szybkie i trafne postrzeganie sytuacji w trakcie ćwiczeń czy zawodów. Dostrzegamy szybko i trafnie tylko to, co dobrze znamy, rozumiemy, potrafimy wyjaśnić i ... nazwać!”

WOJCIECH J. CYNARSKI*, ARTUR LITWINIUK**

*WFiz UR, **ZWWF Biała Podlaska

Słownik pojęć teorii dalekowschodnich sztuk walki – część II

Słowa kluczowe: słownik, dalekowschodnie sztuki walki, problemy językowe

Problemy językowe

Francuskie tłumaczenia terminów japońskich zawierają częste błędy, wynikające z nie wymawiania w tym języku głoski „h”. Na zasadzie, że często (w sytuacji nie upowszechnionej jeszcze transkrypcji języka japońskiego na alfabet łaciński i zasad wymowy tegoż języka) autor pisze tak, jak sam wymawia, częste japońskie słowa zaczynające się na literę „h” z powyższych względów mogą zaczynać się na „a”. Podobne błędy występują w zapisywaniu i czytaniu niektórych słów w języku niemieckim. Np. ‘seiken’ lub ‘seitei’ czytane są często (a także pisane): ‘saiken’, ‘saitai’.

W piśmiennictwie w języku polskim najczęstsze błędy występują w zapisie głosek i liter ch/h i j/y. Np. popularne pismo „Samuraj” ciągle powtarza błędy typu: ‘Mohizuki’ zamiast Mochizuki (nazwisko jednego z mistrzów), ‘goyu-ryu’ zamiast gōjū-ryū. Oznaczanie głosek długich staje się coraz powszechniejsze, lecz jeszcze nie powszechne. Niekiedy powielane są błędy językowe z klasycznych już pozycji literatury, np. ‘shuyo’ zamiast shūyō u Benedict [1999].

Sami Japończycy (przeciwni obywatele tego kraju) mają problemy ze specjalistycznym językiem sztuk walki. Niektóre pojęcia tego nazewnictwa zachowały się ze starożytnego języka samurajskiego. Przykładem może tutaj być fakt, że spotkana przez jednego z autorów w Niemczech Japonka¹ nie знаła słowa „sōke”, oznaczającego głowę klanu lub *lidera szkoły sztuk walki*. Gdy została zapytana o „jūjutsu”, zapytała, czy nie chodzi o jūdō, a z własnej inicjatywy napisała chińskimi znakami ‘karate’. Potwierdziła w ten sposób opinię prof. Sato, który stwierdza, że współczesny Japończyk nie zna tradycji sztuk walki i jūjutsu kojarzy z jūdō, albo wcale².

Słowniczek pomóc ma specjalistom uporządkować nazewnictwo, a osobom słabiej zorientowanym służyć za pomoc w czytaniu tekstów specjalistycznych. Przedstawione poniżej hasła wydają się być bardziej znaczącymi dla teorii dalekowschodnich sztuk walki, zwłaszcza japońskiego budō. Niektóre podstawowe pojęcia: ‘budō’, ‘dōjō’, ‘droga ontogenetyczna budō’, ‘idō’ – zostały przedstawione w pierwszym tomie „IRK” [Cynarski 2000 c]. Specjalistyczny żargon sztuk walki opisywany był w popularnych książkach o karate, aikidō, kungfu i taekwondo. Próby uporządkowania terminologii podejmowali sami instruktorzy, jak Krzysztof Piech, Marcin i Krzysztof Dawidowicze [1990], Wojciech J. Cynarski [1991, 1993, 1996] i Werner Lind [1996]. Od wydawnictwa „do użytku

¹ Pani Yoshida, wywiad bezpośredni, Monachium, luty 2002.

² Shizuya Sato (dyrektor techniczny IMAF), wywiad bezpośredni, Tokio, kwiecień 2000.

wewnętrznego” autorzy przenoszą stopniowo swe rozważania na forum publikacji o szerszym zasięgu, przy czym naukowa refleksja i dyskusja w tej dziedzinie dopiero się rozpoczyna. Liczne pojęcia zostały zdefiniowane lub opisane w książce *Sztuki walki budō w kulturze Zachodu*³. Poniżej zostały przedstawione jedynie niektóre wybrane pojęcia, z uwzględnieniem ich wyjaśnień w międzynarodowej literaturze przedmiotu.

Ogólne uwagi: 1) w języku japońskim nazwisko poprzedza imię, nazwy są zasadniczo nieodmienne, pisane są z małych liter. Zaznaczane są długie głoski - przyjęto pisownię *hyōjunshiki* - system standardowy. 2) Dla języka chińskiego przyjęto transkrypcję *pinyin*, lecz dla niektórych terminów, które przyjęły się powszechnie, używany jest zapis Giles-Wade’a (np. kungfu). Należy pamiętać o niejednoznaczności zapisu, brzmienia i rozumienia słów chińskich i japońskich.

Słownik minimum

Aiki – harmonizacja energii [Floquet 1989, s. 7], podstawowa zasada w systemach aikijutsu, aikibudō, aikidō.

Aikibudō – 1) ogólnie - sztuki walki realizujące *aiki* jako główną zasadę; 2) metoda Morihei’a Ueshiba (ueshiba-ryū) z lat 1930-1940; 3) styl szkoły Alaina Floqueta CERA (nauczanie: daitō-ryū, aiki yoseikan, katori shintō-ryū); 4) określenie systemu nauczanego w szkole daitōkan mistrzów Tokimune i Munemitsu Takeda.

Aikidō – 1) wszystkie szkoły wywodzące się z tradycji aikijutsu (np. kor. *hapkidō*); 2) szkoły i style realizujące duchową i techniczną spuściznę Morihei’ia Ueshiba (np. aikikai).

Aikijūjutsu – 1) ogólnie – jūjutsu z zasadą aiki; 2) historyczne, tradycyjne *daitō-ryū* lub *takeda-ryū* [Cynarski 1997].

Asceza – praktyka świadomego psychofizycznego doskonalenia [por.: Lind 1999, s. 53-54]. W odróżnieniu od autodestrukcyjnych praktyk, na gruncie teorii sztuk walki wprowadzone zostało pojęcie ‘ascezy pozytywnej’. Chodzi tu o samorealizację i rozwój duchowy na drodze określonych ćwiczeń [Cynarski 2000 b].

Bō – (jap.) drzewa, drzewo; kij.

Bōjutsu – sztuka walki kijem lub kijami różnych długości.

Boks – 1) ogólnie walka na pięści (np. boks amerykański, angielski, birmański, chiński, francuski, laotański, tajski); 2) jako popularny sport (amatorski, olimpijski, zawodowy).

Budō – 1) w szerszym znaczeniu – ogół sztuk walki; 2) japoński zespół sztuk walki; 3) synonim *bushidō*, czyli droga wojownika (samuraja); 4) droga „powstrzymania agresji” i moralnego rozwoju, doskonalenia się i dążenia do perfekcji [por.: Cynarski 2000 c].

Bujutsu – (jap.) sztuki walki, zwłaszcza klasyczne japońskie szkoły (także *bugei*, *kobudō*).

Dō – w j. jap. posiada 4 znaczenia, przy czym w teorii sztuk walki istotne jest filozoficzne znaczenie *drogi* [Lind 1999, s. 146]. Por.: *chiñ*. ‘tao’, ‘dao’; *kor*. ‘do’. Patr.: ‘budō’, ‘dōjō’ [Cynarski 2000 c].

Etos wojowników – hierarchia wartości i wzory zachowań rozwijane w kulturach rycerskich (*cultura militum*) zwłaszcza w Europie i w Japonii [Cynarski 2002, s. 46-57].

Forma – ogólnie układ, sekwencja ruchów walki, technik danego stylu (jap. kata).

Full-contact – 1) walka pełnokontaktowa (do rozstrzygnięcia przez KO); 2) przepis walki w kick-boxingu; 3) sportowe karate zawodowe w USA, z którego wywodzi się amerykański kick-boxing.

Gi – ubiór ćwiczebny (keikogi) np. w karate (karategi) lub jūjutsu (jūjutsugi).

Heijōshin – spokój i stan pewności siebie naprzeciw ataku.

Jūdō – 1) ogólnie jūjutsu realizujące aspekt ‘dō’; 2) kōdōkan i metoda prof. Jigorō Kanō; 3) popularny japoński i olimpijski sport.

³ Patr.: *Skorowidz wybranych nazwisk i hasel* [Cynarski 2000 a, s. 152-158].

Jūjutsu – (jap.) „sztuka elastyczności” lub „technika miękkości”. Przyjmowane są różne transkrypcje: ‘jiu-jitsu’, ‘ju-jitsu’ itp. [Cynarski 2000 a, s. 99]. Czasem w jednej pracy występują niekonsekwencje w pisowni, np. Craig podaje w tytule „jūjitsu”, a w przykładach metod zapis „Ju-Jutsu” [Craig 1995, s. 3]. Jūjutsu utożsamiane bywa z ‘taijutsu’ lub ‘taihojutsu’ (techniką ciała) [Craig 1995, s. VII i 167]. Jednakże ‘taihojutsu’ i ‘taiho-waza’ dotyczą zasadniczo technik tzw. policyjnych i chwytów transportowych, a więc podsystemu lub działu technicznego sztuki jūjutsu. Można przyjąć, że nazwa dotyczy: 1) sztuk walki realizujących zasadę ‘jū’; 2) japońskich sztuk walki wręcz; 3) ogólnie – metod samoobrony (goshinjutsu); 4) „sportowego” jūjutsu, przemieszanego z jūdō, karate lub kick-boxingiem.

Kancho – (jap.) „urząd, organ władzy; nowy tytuł (od okresu Meiji) dla przedstawicieli buddyjskiej szkoły [Lind 1999, s. 288].

Karate – dosł. pusta ręka, 1) ogólnie walka z użyciem rąk, nóg, ... – np. ‘koreańskie karate’; 2) sztuka wywodząca się z Okinawy; 3) tradycyjne karatedō, jako sztuka i filozofia walki (w japońskim duchu bushidō); 4) – sportowe, z rywalizacją wg określonych zasad i przepisów.

Kendō – dosł. ‘droga miecza’. Japońska szermierka sportowa, stanowiąca kontynuację kenjutsu *ittō-ryū* (szkoły jednego miecza).

Kenjutsu – 1) Tradycyjna japońska szermierka, kulturowana do dzisiaj w klasycznej formie. 2) W rozumieniu „sztuka pięści” - jedna z niemieckich szkół karate.

Kenpō – 1) jako ‘metoda pięści’ – jap. określenie dla chińskich sztuk walki; 2) jako ‘metoda miecza’ w sztuce ‘ninjutsu’.

Ki – (jap., kor.; *chiñ*. chi) „energia życiowa” [Smedt de 1978] lub wewnętrzna energia, moc. Wyróżnia się jej część pozytywną i negatywną (chiñ. *yin-yang*, jap. *in-yō*).

Kick-boxing – ang. ‘kopany boks’. 1) w wersji amerykańskiej – sportowa walka z odrzuceniem filozofii, będąca połączeniem zachodniego boksu z kopnięciami karate i taekwondo; 2) popularnie, choć niepoprawnie, narodowy sport walki Tajów, Khmerów, Laotańczyków, popularny w Azji południowo-wschodniej; np. narodowym sportem mieszkańców Tajlandii jest ‘muai thai’, znacznie odbiegający od amerykańskiego kick-boxingu.

Kino kungfu – 1) gatunek filmowy eksponujący sceny walki; 2) chińskie kino (Hong-kong, ChRL) prezentujące wushu / kungfu [patrz: Cynarski 2000 a].

Knock-down karate – przepisy dopuszczające mocne uderzenia i KO w walce sportowej (np. w *kyokushin* lub *oyama karate*).

Kobudō – dosł. stare budō, szkoły sprzed restauracji Meiji, nauczające zwłaszcza technik walki z bronią. Najbardziej popularne jest kobudō pochodzące z wyspy Okinawa, natomiast mało jeszcze znane jest *honshu kobudō* z centralnej Japonii.

Kongō rikishi – (jap.) rakan, arhat, luohan – strażnicy w pozycjach bojowych [Lind 2001, s. 347], np. przy wejściu na teren świątyni (ryc. 1).

Koshiki – (jap.) stara ceremonia (rytuał, obrzęd). Jedna z form *jūdō kōdōkan* pochodząca z jūjutsu *kitō-ryū* nosi nazwę *koshiki-no kata*.

Ryc. 1. Arhat – strażnik bramy przed jedną ze świątyni w Tokio (fot. wyk. W. J. Cynarski).

Kungfu (gong fu) – chiń. człowiek-perfekcja. 1) Nazwa chińskich sztuk walki. 2) Artysta chińskich sztuk walki. 3) Określenie popularne w Hongkongu i w ‘kinie kungfu’.

Kyūdō – „droga łuku”. Przepojona buddyzmem zen praktyka łucznicza. Współcześnie występuje dwie formy praktyki – rytualna i sportowa.

Light-contact – reguła walki lekkokontaktowej (nieodzwolone KO) w kick-boxingu.

Makiwara – „zwinęta słoma”. Deska do ćwiczenia uderzeń, tradycyjny przyrząd treningowy w karate.

Mistrz – 1) Twórca szkoły lub sukcesor (sōke). 2) Nauczyciel, który zna cały system danej szkoły (shihan). 3) Posiadacz wysokiego stopnia (np. 7 dan). 4) Champion sportowy.

Munen mushin – duch bez idei i bez myśli, wolny i niezależny.

Musha shūgyō - (jap.) metoda nauki w Japonii ery Tokugawa; wojownik podążał od mistrza do mistrza by poznać jak najwięcej w zakresie sztuk walki [Lind 1999, s. 423].

Ninja – 1) Specjalista cichego zabijania i szpiegostwa, a także klany tychże w feudalnej Japonii. Żyli poza marginesem społeczeństwa. 2) Współcześnie za sprawą sensacyjnych filmów dość popularna jest ich sztuka ‘ninjutsu’.

Ninjutsu (także ‘ninpō’ lub ‘shinobi’) – okultyistyczna sztuka szpiegowania i skrytobójstwa w dawnej Japonii, nauczana współcześnie przez kilka komercyjnych szkół.

Non-contact – reguła zatrzymywania uderzeń przed celem w „bezkontaktowym” karate.

Obi – pas. Zwłaszcza w japońskich i koreańskich szkołach poszczególne kolory pasów oznaczają poziom zaawansowania (najczęściej od jaśniejszych do ciemniejszych).

Okultyzm – praktyki tajemne, magiczne, sięganie do ‘mocy demonów’ – jak w dawnych szkołach ninjutsu.

Ryū – 1) smok; 2) w złożeniach – szkoła, metoda, styl (np. yōshin-ryū); tradycyjna szkoła bujutsu (klasyczne ryūha).

Sambo – rosyjski i radziecki system samoobrony i walki wręcz. Posiada wersję sportową i odmianę bojową.

Seishin – energia duchowa [Cynarski 1997].

Semi-contact – ang. „pół-kontakt”. Konkurencja w (amerykańskim) kick-boxingu.

Sempai – 1) Starszy stopniem. 2) Instruktor bez czarnego pasa.

Sensei – 1) Nauczyciel wysokiej rangi, profesor; także zwrot grzecznościowy⁴. 2) Mistrz szkoły lub nauczyciel w danym dōjō. 3) Grzecznościowo, instruktor z czarnym pasem.

Shihan – mistrz-nauczyciel; funkcja profesora i wychowawcy. Autorzy różnie definiują to pojęcie. Lind utożsamia pojęcia ‘shihan’ i ‘hanshi’, mistrzowski poziom 9-10 dan. Jest to: „Mistrz, który swoją sztuką przekroczył cielesne granice” [Lind 1999, s. 534]. Craig podaje: „tytuł ‘shihan’ (‘doktor’ lub ‘Past Master’) (...) ‘mistrz-nauczyciel’ [Craig 1995, s. 166], ale także, że jest to tytuł pochodzący z tradycji militarnej Japonii [ibid., s. 168].

Shiwari – testy łamania stosowane w różnych dalekowschodnich sztukach walki (np. tameshiwari – łamanie desek).

Shūgyō – (jap.) „samodyscyplina kształcona pod wpływem (naciskiem) treningu” [Preston 1991, s. 56-57]. Praktyka psychofizyczna i pełne zaangażowanie w trening.

Sōbudō – wszystkie budō, zespół sztuk walki (np. w systemie *takeda-ryū*).

Sōke (także ‘soke’) – (jap.) głowa rodziny lub klanu w Japonii. Założyciel lub przedstawiciel, naczelnik w ‘ryū’ (założyciel to także ‘shōdai’) [Lind 2001, s. 567].

Sumō – dosł. „wzajemna walka”, japońskie rytualne zapasy.

Taiji quan – chiń. „boks (pięść) wielkich szczytów”, klasyczny system ‘wewnętrznego kungfu’ (nejjia), uprawiany w kilku odmianach stylowych.

⁴ Interesujące są rozważania językowe, dotyczące współczesnych zastosowań słowa ‘sensei’ w Japonii i w przetrzezi „polszczyzna-japońszczyzna”, przeprowadzone przez W. Nowakowskiego [2002].

- Taijutsu – ogólnie walka z użyciem ciała (bez broni): 1) walka wręcz w ninjutsu i w aikidō; 2) synonim jūjutsu; 3) francuski system R. Hernaesa.
- Tameshigiri – testy przecinania mieczem wiązek stomy, trzciny, bambusa itd., stosowane w sztuce kenjutsu lub battōjutsu (np. w *takeda-ryū*).
- Tao – 1) główna idea taoizmu; 2) droga (dao, dō), sposób, metoda.
- Tengu geijutsuron – (jap.) sztuki tengu [Lind 1999, s. 602], górskich demonów.
- Viet-vo-dao – wietnamskie kungfu.
- Ving Tsun (także pn. Wing Tsun, Wing Chun) – jeden z popularnych stylów kungfu.
- Wa – (jap.) pokój, harmonia.
- Wushu – (chiń.) sztuki walki (analogicznie jak jap. *bujutsu*). Nazwa używana dla określenia sportowej konkurencji pokazowej rozwiniętej w ChRL.
- Yawara – „miękkosć”, praforma jūjutsu.
- Zen – 1) (jap. z chiń. *chan*) nazwa odmiany buddyzmu wywodzonego z klasztoru Shaolin; 2) także określenie ‘medytacji’ (od ‘zenna’) lub 3) ‘ogólności, całości’ (np. Zen Nihon – ‘ogólnojąapoński’).
- Zendō – 1) droga zen, określenie wskazujące na duchowy wymiar praktyki; 2) droga medytacji; 3) pełna, kompletna, zupełna droga lub metoda – np. w odniesieniu do sztuki karate (*zendō karate tai-te-tao* lub *zendō-ryū karatedō*).

BIBLIOGRAFIA

1. Benedict R. (1999), *Chryzantema i miecz. Wzory kultury japońskiej*, PIW, Warszawa.
2. Craig D. M. (1995), *Japan's Ultimate Martial Art. Jujitsu Before 1882. The Classical Japanese Art. of Self-Defence*, Charles E. Tuttle C., Inc., Boston – Rutland, Vermont – Tokyo.
3. Cynarski W. J. (1991), *Leksykon aikibudō – I część*, „Biuletyn informacyjny Aikibudō”, CAKP, Rzeszów, nr 1, s. 15.
4. Cynarski W. J. (1993), *Leksykon aikibudō – II część*, „Biuletyn informacyjny Aikibudō”, CAKP, Rzeszów, nr 1, s. 8.
5. Cynarski W. J. (1996), *Słowniczek*, „Biuletyn Sōbudō”, CAKP, SIP, PUT, nr 9-11, s. 66.
6. Cynarski W. J. (1997), *Tradycja starego japońskiego aiki-jutsu i jego ewolucja do form współcześnie praktykowanych*, „Roczniki Naukowe AWF w Warszawie”, t. XXXVI, s. 109-132.
7. Cynarski W. J. (2000 a), *Sztuki walki budō w kulturze Zachodu*, WSP, Rzeszów.
8. Cynarski W. J. (2000 b), *Metodologia badań nad dalekowschodnimi sztukami walki – koncepcje i problemy*, „Rocznik Naukowy Idō – Ruch dla Kultury”, t. 1, s. 46-53.
9. Cynarski W. J. (2000 c), *Słownik teorii sztuk walki, część I. Pojęcia kluczowe*, „Rocznik Naukowy Idō – Ruch dla Kultury”, 2000, t. 1, s. 92-95.
10. Cynarski W. J. (2002), *Proces globalizacji. Dialog kultur czy konflikt wartości?*, Instytut Europejskich Studiów Społecznych w Rzeszowie, Rzeszów.
11. Dawidowicz M., Dawidowicz K. (1990), *Mały słownik terminów używanych w japońskich sztukach walki*, Warszawska Akademia Ju-Jitsu, Warszawa.
12. Floquet A. (1989), *De l'aikido moderne à l'aikibudo du débutant au yudansha 1 dan*, Judogi, Paris.
13. Lind W. (1996) [red.], *Ostasiatische Kampfkünste. Das Lexikon*, Sportverlag Berlin.
14. Lind W. (1999) [red.], *Lexikon der Kampfkünste*, Sportverlag Berlin.
15. Lind W. (2001) [red.], *Lexikon der Kampfkünste*, Sportverlag Berlin.
16. Nowakowski W. (2002), *Sensei – prolegomena do dalszych rozważań „Tatami”*, nr 1, s. 18-21.
17. Piech K. (br.), *Podręczny słownik terminów stosowanych w karate i pokrewnych sztukach walki*, Kobudōkan, Choszczno.
18. Preston T. (1991), *Samurai-Geist. Der Weg eines Kriegers in den japanischen Kampfkünsten*, Kristkeitz Verlag, Leimen.
19. Smedt M. de (1978) [w:] Taisen Deshimaru-Roshi, *Zen in den Kampfkünsten Japans* [Zen et Arts Martiaux, Seghers 1977], Kristkeitz Verlag, Berlin, s. 5.

Dictionary of Far-Eastern martial arts' theory - part 2

Key words: dictionary, Far-Eastern martial arts, problems of language